

150 . Timișoara | Punct: str. Lucian Blaga | Anul: 2014

Anul: 2014

Cod RAN: 155252.06

Perioade: Evul Mediu, Perioada modernă

Epoci: Perioada modernă, Epoca medievală târzie

Tipuri sit: tip neprecizat, amenajare/construcție

Categorii sit: Domestic, Apărare (construcții defensive)

Autori: Alexandru Flutur, Ana Cristina Hamat, Daniela Tănase

Instituții: Muzeul Banatului, Timișoara, Muzeul Banatului Montan, Reșița, Muzeul Banatului, Timișoara

Raport

Lucrările de reabilitare a spațiilor publice din centrul istoric al municipiului Timișoara au impus desfășurarea unor ample cercetări arheologice în cartierul Cetate, în piețele și pe străzile vizate de acest proiect urbanistic. Strada Lucian Blaga se situează în interiorul cetății medievale, precum și în fortificația bastionară din secolul XVIII. Suprafața cercetată, concretizată într-o secțiune cu lungimea de 133,5 m și lățimea de circa 3 m, începe din Piața Libertății și continuă spre sud până la capătul străzii, înspre Piața Huniade.

Inițial s-a realizat o excavare mecanică a straturilor de amenajare a străzii, aceasta atingând în medie 1 m adâncime. S-a trecut apoi la săparea manuală, ajungându-se la o adâncime medie de 1,30 m. La această cotă s-a putut crea un tablou general al situației arheologice. În afara structurilor de cărămidă de sec. XVIII care țin de sistemul de canalizare al cetății habsburgice au apărut primele urme din construcțiile de lemn ale cetății medievale și straturile arheologice aferente. Săparea manuală a continuat apoi pe tronsoane mici, în general de 5 m lungime, atingându-se cota lutului steril (între 3 și 4 m adâncime). Din cauza pericolului pe care săpăturile îl puteau genera asupra stabilității clădirilor din preajmă (fundația clădirilor istorice se află la 2 m de secțiune), metodologia de lucru stabilită de către proiectant, beneficiar, constructor și arheolog a fost de a aborda excavările ce depășesc cota de -1,3 m pe tronsoane de 5 m; următorul tronson avea să fie săpat doar după acoperirea celui precedent (pentru a fi evitată descoperirea unei porțiuni mai lungi de 5 m). Soluția de umpluturi a fost dată de proiectant, primul strat de umplere fiind de nisip, apoi de pietriș. Am cercetat 12 sectoare unde era indicată în proiectul tehnic instalarea unor țevi verticale în canalizarea actuală. În aceste sectoare (denumite convențional B-uri), la care s-a adăugat unul suplimentar, am ajuns la verificarea concludentă a lutului steril (săpându-se până la peste 4 m adâncime). Acolo unde am dat de structuri de cărămidă (canalele de sec. XVIII), de piatră și cărămidă (canalul de aducțiune a apei din cetatea medievală), de lemn (structuri de lemn bine păstrate) sau amenajări importante (stratul compact din mortar și cărămidă de amenajare a unei piețe din cetatea medievală) ne-am oprit, considerând că este necesară protejarea lor in situ. Intervenția constructorului a constat doar în introducerea acelor conducte verticale în conducta de beton care a fost instalată la aproape 4,50 m adâncime (față de nivelul actual al străzii) la începutul secolului XX.

Au fost documentate mai multe faze de construcție în lemn din cetatea medievală, un canal medieval de aducțiune a apei din piatră și cărămidă, precum și structuri de cărămidă din sec. XVIII (canale din sistemul de canalizare al cetății bastionare). O amenajare cu un mortar compact, întinsă pe aproape 30 m în secțiunea noastră, pare să reprezinte o piață amintită de Evlia Celebi.

Principalele aspecte stratigrafice

Stratul de asfalt actual a fost pus peste pavajul de piatră cubică anterior, piatra fiind așezată pe un strat de nisip și pietriș de 30-40 cm, care vine peste un strat de nisip curat de 20-30 cm. Sub nisip sunt umpluturi de pământ și moloz, cu multe fragmente de cărămidă, care vin deasupra structurilor de cărămidă ale

canalizării austriece. Nisipul pare să fie ultimul strat de amenajare a primei străzi din cetatea bastionară, pentru că apare direct peste canalul nr. 2, a cărui cotă superioară e situată deasupra celorlalte canale contemporane. Acolo unde nu sunt intervenții moderne (pentru conducte de apă, de canalizare, cabluri electrice, țevi de gaz) se observă nivelele succesive de amenajare a străzii trasate în secolul XVIII, care a rămas aceeași până astăzi.

În această parte a străzii L. Blaga s-a săpat la începutul secolului XX un șanț de peste 4 m adâncime pentru canalizarea de atunci a orașului (funcțională și acum), numită Vidrighin (deoarece coordonatorul acestor lucrări a fost inginerul Stan Vidrighin). Acest șanț, cu lățimea de 80-100 cm, este omniprezent în secțiunea noastră, tăind toate straturile arheologice anterioare.

Structurile din sec. XVIII descoperite sunt în primul rând canale de cărămidă care făceau parte din sistemul de canalizare al cetății habsburgice. Tot din cărămidă a mai rămas partea inferioară a unei clădiri, între metrii 78 și 82 ai secțiunii (punctul 0 fiind în capătul nordic, înspre Piața Libertății), clădire care a fost demolată în sec. XVIII, înainte de amenajările pentru noua tramă stradală; construcția ei poate fi datată și în ultima perioadă de stăpânire turcească.

Sub straturile de sec. XVIII apar straturi și structuri medievale. În această zonă a cetății construcțiile erau aproape în totalitate de lemn. Excepție face un canal de piatră, cărămidă și mortar (lat de 80 cm, cu o adâncime tot de 80 cm), care avea rolul de aducțiune a apei. Era acoperit cu scânduri care au fost prinse în mortar. Acest canal a fost construit în timpul celei de-a doua faze de lemn și a funcționat până în sec. XVIII, când este acoperit.

În cetatea medievală am surprins în general trei faze de construcție în lemn. Clădirile erau orientate de obicei pe direcția NE-SV, respectând trama stradală de atunci; nu am observat schimbări ale tramei stradale. Traiectul pereților este dat deseori doar de aliniamentul stâlpilor. Uneori a fost găsit restul împletiturii de nuiele a pereților, care era susținută și de o rețea de pari între stâlpi, sau urmele bânelor (sau scândurilor) care formau peretele. Rareori am găsit podeaua sau resturi din podeaua de lemn a încăperilor.

În partea de sud a secțiunii, pe o suprafață de aproape 30 m a apărut un strat compact de amenajare, din mortar și fragmente de cărămidă, gros de circa 30 cm, care reprezintă un spațiu deschis, cel mai probabil o piață. Sub mortar se observă un lut negru-cenușiu (20-30 cm) care reprezintă primul strat de amenajare a aceluiași spațiu. Lutul a fost pus peste nisipul steril. Observăm că lutul steril din punct de vedere arheologic este ori un lut nisipos, ori un nisip, ceea ce confirmă aprecierile că orașul medieval a fost ridicat pe grinduri de nisip. Peste mortar vin nivele succesive de re-amenajare a spațiului pentru ca la un moment dat să asistăm la o desființare a pieței sau la o restrângere sensibilă spre sud, fiindcă apar diverse urme ale clădirilor de lemn (două faze de construcție). În sectoarele în care am verificat lutul steril (nisip), am observat că acesta apare de obicei între 3 și 4 m adâncime față de nivelul de călcare actual. În cea mai mare parte a suprafeței cercetate deasupra nisipului steril a fost pus un lut nisipos care, probabil în contact cu apa, a căpătat o culoare albastrie. Acesta pare să fie primul strat de amenajare din cetatea medievală, în legătură cu prima fază de lemn. Urmează apoi alte straturi, umpluturi succesive de amenajare specifice locuirii medievale din zonă, uneori cu o grosime destul de mare (până la 50 cm), cu multe resturi lemnoase sau vegetale (vreascuri, fragmente de lemn din construcții anterioare, paie, semințe diverse), fragmente de cărămidă, oase fragmentare de animale, fragmente ceramice, cuie, fragmente de piele (de încălțăminte) etc.

Structurile descoperite

Au fost surprinse cinci canale de cărămidă din sistemul de canalizare a fortificației, numerotate can. 1-5. Au fost construite pe la jumătatea secolului XVIII pentru deservirea cetății; aceasta a fost construită între anii 1732 și 1765. Canalul 1 este situat pe mijlocul străzii L. Blaga, urmează o direcție aproximativă nord-sud, venind dinspre Piața Libertății și având panta de scurgere înspre sud. Canalul 2 intră în secțiunea noastră dinspre vest, la limita nordică a sectorului B7, cotește în acest punct spre nord urmând tot mijlocul străzii, și deversa, la fel ca 1, într-un canal mai mare colector, can. 3, care urmează aproximativ direcția vest-est și se scurgea în Bega. Canalele 4 și 5 sunt mai mici decât 1 și 2, reprezentând de fapt racorduri ale celor două. De-o parte și de alta a canalului 3 avem o construcție interesantă din cărămidă care încadra și acoperea canalul, protejându-l printr-o boltă care făcea descărcarea sarcinii de greutate a străzii pe ziduri exterioare lui 3. Se pare că această structură cu boltă proteja canalul și sub clădirile pe sub care trecea acesta, pentru că apare pe

unele planuri ale cetății. Aceasta se explică prin construirea acestui canal pe ductul unui mai vechi șanț cu apă (poate braț de râu) din cetatea medievală. Solul fiind mlăștinos și friabil, erau necesare lucrări suplimentare de protecție a canalului.

Identificat în capătul de nord al secțiunii (sectoarele B1 și B2'), canalul medieval de aducțiune a apei este alcătuit din piatră și cărămidă, prinse cu mortar; fundul lui este dintr-un strat de cărămizi așezate într-un strat consistent de mortar. Este lat de 80 cm, cu o adâncime de 80 cm, și avea rolul de aducțiune a apei. Era acoperit cu scânduri care au fost prinse în mortar. A fost construit în timpul celei de-a doua faze de lemn și a funcționat până în sec. XVIII, când este acoperit. Interiorul este relativ grijuliu construit, cu mult mortar și cu pereții fațetați, spre deosebire de exterior, care a fost neglijent tratat, fiind neregulat. Nu este perfect rectiliniu, prezintă mici sinuozități; fundul lui este de obicei mai îngust (70 cm) decât partea superioară. Sub cei doi pereți ai canalului am depistat urme de stâlpi de lemn, care aveau cel mai probabil rolul de susținere a structurii. Canalul avea direcția de scurgere sud-vest – nord-est și asigura o parte din apa pentru cetate, poate și pentru unele mori aflate aici.

În sectoarele B8, B9 și B10 am identificat un strat gros (cel puțin 30 cm) de mortar cu fragmente de cărămidă. Acesta reprezintă un nivel de amenajare a unui spațiu deschis din cetate. Cel mai probabil este vorba despre acea piață la care se referă Evlia Celebi: "În această cetate se află chiar în fața palatului o piață spațioasă care e pardosită nu cu scânduri, ci cu un strat tare de mortar" (Călători străini despre Țările Române, vol. VI, Buc., 1976, p. 500). Pentru B8 și B9, unde acest strat este compact, am propus păstrarea și protejarea acestuia. În B10, amenajarea nu mai are aceeași consistență, mortarul fiind amestecat cu pământ, însă cu aceeași grosime, de 30 cm. Aici acest strat a fost săpat (săpătura mergând până la steril), sub el fiind un lut negru-cenușiu care a fost pus pe nisipul steril. Probabil acest lut este o amenajare anterioară celei cu mortar a aceluiași spațiu pentru că îl găsim și în B8 și B9, tot sub mortar și deasupra sterilului, situație observabilă în șanțul canalizării Vidrighin.

Am identificat mai multe faze de construcție în lemn, în general în număr de trei. Refacerile sunt de multe ori pe același aliniament; trama stradală pare să rămână neschimbată în toată perioada medievală. Distincția între perioadele de construcție este relativ dificilă pentru că deseori sunt refaceri succesive ale aceluiași clădiri.

Interpretări cronologice și concluzii

Locuirea cea mai intensă s-a manifestat în perioada stăpânirii turcești (1552-1716). Cel puțin în această zonă a cetății, cele mai multe construcții (de lemn) par să fie din acea perioadă. Majoritatea materialelor arheologice databile sunt din secolele XVI-XVII. Presupunem totuși că prima fază de lemn și chiar canalul medieval sunt anterioare venirii turcilor. S-au găsit relativ puține monede, aflate în general într-o stare de conservare precară. Avem astfel: 5 monede de argint otomane din sec. XVII (3 acele și 2 parale); 2 monede de bronz (mangări - unul probabil din sec. XVI, iar celălalt de la sfârșitul sec. XVII); 1 monedă de argint - dinar, 1694, Ungaria, Leopold I (Imperiul Romano-German); 1 monedă de argint - 6 Kreuzer, 1708, episcopatul Olmutz.

Dacă planul fortificației habsburgice este relativ bine cunoscut, datorită sutelor de planuri păstrate, despre construcțiile și amenajările din cetatea medievală se știe încă foarte puțin. Cel mai exact plan al acesteia este cel al căpitanului din armata habsburgică Perette, realizat la 1716. Coroborarea acestuia cu harta modernă a Timișoarei arată că strada actuală L. Blaga este cvasi-paralelă cu Ulița Belgradului de pe planul lui Perette, situându-se la mică distanță la est de aceasta. Așadar, urmele structurilor de lemn pe care le-am găsit în secțiunea noastră pot fi puse în relație, în cea mai mare parte, cu această stradă medievală.

Note

- Buruleanu-Medeleş 2004, 25.

Informații suplimentare online

[Raportul 5407 din cronica.cimec.ro](#)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
